

Kadın Doğasında Aklın Yerine İlişkin Temel Kabuller

Sebile BAŞOK DİŞ*

*Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü, Konya, Türkiye

Makale Bilgisi	ÖZ
<p>Makale Geçmişi</p> <p>Geliş Tarihi: 04.04.2024 Kabul Tarihi: 29.05.2024 Yayın Tarihi: 21.09.2024</p> <p>Anahtar Kelimeler: Kadın, İnsan, Akıl, Doğa, Eğitim.</p>	<p>Yaratılış mitlerinden itibaren Batı düşünce geleneğine, kadının insan olmak bakımından erkekten farklı ve aşağı düzeyde bir varlık olduğu inancının hâkim olduğu görülmektedir. Pandora söylencesinde ortaya konulan bakış, 17. yüzyılda bir İngiliz kralı tarafından da dile getirilmiş; Aristoteles'in görüşlerinin benzerini Rousseau ve Kant da savunabilmiştir. Bu inanç, yüzyıllar boyunca hem filozoflar hem de kilise çevresi ve siyasi yöneticiler gibi farklı kesimler tarafından kabul görmüş ve kadınların hayatı bu inanca göre şekillendirilmiştir. Bu inanç, kimi zaman akıl-doğa dualitesi etrafında erkeğin akılı, kadının doğayı temsil ettiği şeklinde, kimi zaman da kadının, Yunanların "köpeksi" saydığı, geliştirilmesi uygun görülmeyen bir akla sahip olduğu şeklinde kendisini göstermiştir. Bu inanç esas alınarak kadınlar, çocuklar ve köleler ile bir tutulmuş ve tıpkı onlar gibi muamele görmüştür. Bu çerçevede kadınlara eğitim hakkı ve bu hakla bağlantılı olan diğer haklar verilmemiş; bu da kadınları kendilerini geliştirme imkânından mahrum bırakmıştır. Kadınlar eğitim, bilim ve felsefe gibi özellikle teorik akılla ilişkilendirilen alanlardan uzak tutulmuştur. Ancak bu inanç, günümüzde tamamen ortadan kalmamış olsa da tarihin akışı içinde yaşanan toplumsal, dinî, ekonomik ve felsefî gelişmeler ve kadın hakları için verilen mücadeleler neticesinde gücünü önemli ölçüde yitirmiştir. Bu çalışmada Batı mitolojisinin, İlk Çağ felsefesinin, Orta Çağ felsefesinin ve modern felsefenin önemli isimlerinin kadın aklına nasıl baktığı, bu dönemlerde kadının akılla nasıl ilişkilendirildiği, bu bakış açısının nasıl değiştiği ve bunların sonuçları genel hatları ile ortaya konulacaktır.</p>

Basic Acceptances Concerning the Place of Reason in Women's Nature

Article Info	ABSTRACT
<p>Article History</p> <p>Received: 04.04.2024 Accepted: 29.05.2024 Published: 21.09.2024</p> <p>Keywords: Woman, Human, Reason, Nature, Education.</p>	<p>It seems that the belief that women are different from men and inferior to men has been dominant in the Western tradition of thought since the creation myths. The view revealed in the myth of Pandora was also expressed by an English king in the 17th century; Rousseau and Kant were also able to defend ideas similar to Aristotle's. This belief has been accepted by different groups such as philosophers, church circles and political administrators for centuries, and women's lives have been shaped according to this belief. This belief has sometimes manifested itself around the mind-nature duality, as man representing reason and woman representing nature, and sometimes as woman having a mind that the Greeks considered "dog-like" and not deemed appropriate to develop. Based on this belief, women were considered the same as children and slaves and were treated just like them. In this context, women were not given the right to education and other rights related to this right; This has deprived women of the opportunity to improve themselves. Women were kept away from fields associated with theoretical reason, such as education, science and philosophy. However, although this belief has not completely disappeared today, it has lost its power significantly as a result of the social, religious, economic and philosophical developments in the course of history and the struggles for women's rights. In this study, how important figures of Western mythology, ancient philosophy, medieval philosophy and modern philosophy viewed the female mind, how women were associated with the mind in these periods, how this perspective changed and the consequences of these will be revealed in general terms.</p>

To cite this article:

Başok Diş, S. (2024). Kadın Doğasında Aklın Yerine İlişkin Temel Kabuller. *Medeniyet ve Toplum, 8(Kadın Özel Sayısı)*, Sayfa 51-70. <https://doi.org/10.51117/metder.2024.61>

*Corresponding Author: Sebile Başok Diş, sebile_basok2000@yahoo.com

GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli yönün akıl olduğu düşünülmüş, adeta akıl ile insan olmak özdeşleştirilmiştir. Genel olarak insan olmanın rasyonel olmayı gerektirdiği kabul edilmiştir. Ancak akıl ve insan olmak dendiğinde örtük ve açık bir şekilde erkekten bahsedilmiş, kadın ile akıl ve insan olmak arasında güçlü bir bağlantı kurulmamıştır. Erkeğin akli ile kıyaslandığında kadının akli ya yok sayılmış ya da küçümsenmiştir. Bu nedenle de kadınlar, köle ve çocuklarla bir tutulmuştur. Çünkü kadınlar gibi çocuklar ve köleler de tam olarak insan sayılmamıştır. Köleler iş yapacak bir araç ya da bir hayvan olarak düşünülürken çocuk, olduğu hal ile değil, taşıdığı potansiyel bakımından insan sayılmıştır. Ne köleler ve çocuklar ne de kadınlar gerçek anlamda insan olarak görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında hem Aristoteles'in kadınları erkeklerden ayrı olarak köle ve çocuklarla birlikte değerlendirmesi hem de kadın hakları için mücadele edenlerin, kadınların durumunu kölelere benzetmiş olması oldukça anlamlıdır.

Kadınlar ya akıllarını kullanmaları doğalarına aykırı sayıldığı için ya da doğalarında yetkin bir aklın bulunmadığı düşüncesiyle eğitimden ve akıllarını faal bir şekilde kullanabilecekleri bilim, sanat ve felsefe gibi alanlardan uzak tutulmuşlardır. Bunun sonucu olarak entelektüel bakımdan zayıf kalan kadınlar, çalışma hayatı, siyaset ve hatta evlilik hayatı gibi hayatın diğer alanlarında da dezavantajlı konumda kalmışlardır. Kadın aklının yetersizliğine veya uygunsuzluğuna duyulan inancın oldukça köklü bir geçmişi ve önemli temsilcileri vardır. Ancak değişen dünyanın akışı içerisinde kadın doğasında aklın yerine ilişkin tasavvurlar da değişime uğramış ve bu değişim sonucunda günümüzde, hem kadınların aklına yönelik önyargılarda büyük kırılmalar yaşanmış hem de kadınlar akıllarını daha özgürce kullanabilme olanağına kavuşmuştur. Çalışmamızda hem bu geçmişin önemli uğrakları hem de kadın akli aleyhine görüşler ortaya koymuş önemli filozofların argümanları değerlendirilecektir. Çalışma, insan olmakla akıllı olma arasında kurulan ilişki nedeniyle kadın doğasında aklın yerine ilişkin benimsenen kabullerin kadınların hayatını nasıl derinden etkilediğini gösterme bakımından özgün bir değer taşımakta ve kadın doğası ve akıl ile ilgili tartışmalara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

1. Antik Yunan Mitolojisinde Kadının Konumu ve Akli

Batı medeniyetinin kültürel dünyasının şekillenmesinde Antik Yunan toplumunun hem mitolojisinin hem de felsefesinin büyük etkisi olmuştur ve halen de olmaktadır. Jack Holland'ın ifadesi ile Yunanlar Batı kültüründe, Batıların dünyasının kurucu atalarıdır. Yunanların, insan aklının araştırabileceği ve kavrayabileceği doğa yasaları tarafından yönetilen evren anlayışı Batı biliminin ve felsefesinin temellerini oluşturmuştur (2016: 27). Yunanlıların Batı üzerindeki etkisi bilim ve felsefe ile sınırlı kalmamış, demokrasiyi icat eden Yunanlar, ayrıca Batı siyaseti için de bir model olmuştur. Ancak Yunanların, bu alanlar dışında kadına ilişkin olumsuz bir tasavvurun oluşmasında ve yerleşmesinde de büyük etkileri olmuştur. Holland'ın verdiği bilgilere göre başlangıcı MÖ 8. yüzyılın başlarına dek geriye uzanan bir dönemde ortaya çıkan iki mit, kadın tasavvurunu yüzyıllar boyunca etkilemiştir. O, bu mitlerin nasıl etki ettiğini şöyle açıklar:

O dönemin Antik Yunanistan ve Antik İsrail'inde söyleneceği ağırlıklı yaratılış öyküleri yaygındı. Bu öykülerde insanların günahları anlatılıyor, bunların yol açtığı sefalet ve acıların nedeni kadınlara, özellikle de onların zayıflıklarına bağlanıyordu. Her iki kültürün bilinen söylenceleri, antikçağı izleyen dönemlerin Batı kültürlerinde de aynen yer buldu. Bu aktarımda iki figür, Yahudi geleneklerindeki (...) günahkâr “Eva” (Havva), diğeri ise Eski Yunanların “Pandora”sıdır. (2016: 27)

Bu bölümde pagan Yunan toplumunu doğrudan etkileyen mitlerden biri olan Pandora söylencesini ve kadın akli ile ilgili olduğu için Yunan mitolojisinde isimleri geçen Zeus, Metis ve Athena'yı birbirleri ile ilişkileri bakımından ele alacağız.

Yunan mitolojisinde insanın yaratılışı konusunda bilinmesi gereken en önemli hususlardan biri,

kadın ve erkeğin hem zamansal olarak hem de yaratılış amacı ve şekli açısından farklı olduklarıdır. Ernet Gerureze'nin anlatımına göre erkek kadından önce yaratılmıştır. Ustaların ustası Promete (Prometheus) insanı, yani erkeği çamurdan yaratmıştır. Ancak onun bir heykel gibi cansız olduğunu ve bir hayat nefesine ihtiyacı olduğunu görünce gökyüzüne çıkmış ve her şeyin kendisinden yaratıldığı ateşten bir kıvılcım alarak onu sönmeden yeryüzüne indirmiştir. Bu kıvılcımı insanın bedenine yerleştirerek ona hayat vermiştir. Promete bununla yetinmemiş, insanın ruhunu açarak ona tavşanın ürkekliğini, tavus kuşunun gururunu, tilkinin kurnazlığını, panterin yırtıcılığını ve aslanın kuvvetini ona vererek insan ırkının yeryüzünde hayata başlamasını sağlamıştır (2020: 14).

Anlaşıldığı üzere başlangıçta insan ırkını temsil etmesi için yalnızca erkek yaratılmıştır ve bu yaratımda sadece çamur değil, ayrıca gökyüzünden getirilen, aslında çalınan, tanrısal ateş de kullanılmıştır. Natalie Haynes'in anlattıklarına göre Tanrıların en büyüğü olan Zeus, hem ateşin ölümlülerin hayatını iyileştirmesine hem de Prometheus'un hırsızlığına öfkelenmiş ve "*Aldığı ateşe karşılık bir bela salacağım ki insanlara*" – *anti puros dōsō kakon* – diye haykırmıştır (2023: 18-19). Önemli bir Antik Yunan uzmanı olan Jean- Pierre Vernant, bu belanın yaratımını detaylıca anlatır ve yeryüzüne yollanacak belanın bir *kalon kakon* olduğunu, bunun harikulade bir musibet anlamına geldiğini söyler. Zeus, bu iş için demir ustası ve heykeltıraş olan Hephaistos'u görevlendirir ve ondan su katılmış bir kilden bir manken yapmasını ve bu mankenin ölümsüz bir tanrıça görünümünde olmasını ister. Hephaistos işini bitirdiğinde ortaya çıkan sonuç çok güzeldir. Tanrıçalar ona süslü armağanlar verirler. Yaratılan bu varlık dış görünümü, kıyafeti ve takılarıyla göz kamaştırmaktadır. Etrafına çekicilik, güzellik ve ayartma anlamında *kharis* yaymaktadır. Bu sırada Hermes onu canlandırır, ona insan kabiliyetleri ve insan sesi verir. Ancak o, bu mankene aynı zamanda bir köpek mizacı, yalancılık ve hatta hırsızlık huyu verir (2011: 33-35).

Bu köpek mizacı hususu, kadın akli ve kadın doğasına bakış açısından kritik önemdedir. Haynes'in yorumuna göre köpek mizacı ile kastedilen şey, aynı zamanda köpeklere has bir akıldır ve miti ortaya koyan Grekler köpekleri sevmemektedir. Hermes ayrıca ona düzenbaz tabiatı da vermiştir (2020: 20). Ortaya çıkarılan Pandora'ya bakıldığında güzelliği göze çarpmaktadır fakat bir bela olarak da köpek mizacına sahiptir. Vernant, Pandora'nın köpek ruhlu ve hırsız tabiatlı oluşunu şu sözlerle açıklar:

...bu kadını tanımlamak gerekirse, onun bir gaster, bir karın olduğunu söylemek icap eder. Nitekim Hesiados, erkeğin yanı sıra doyumsuz iştaha sahip bir varlık yaratmanın Zeus'un kurnazlığı olduğunu açıklar. Vasata veya nefis terbiyesine tahammülü olmayan bir varlıktır bu. Kadın açtır, karnının doyurulması gerekir. (2011: 37)

Erkeğin çalışması ile karnını doyuran, onun kazandıklarını tüketen kadının kötülükleri, köpeksi ruhu ve düzenbaz tabiatı ile sınırlı değildir. Vernant'ın anlatımı ile mit şu şekilde ilerler: Zeus, Pandora ile birlikte bir küpü de yeryüzüne, Epimetheus'un evine yollar. Bu küpün içinde hastalık, acı, yaşlılık, yorgunluk ve yas gibi tüm musibetler doldurulmuştur ve bu musibetleri insanın ne önceden bilebilmesi ne de durdurabilmesi mümkündür. Pandora, Zeus'un tembihi ile küpün kapağını açar ve böylece daha önce insanlar tarafından bilinmeyen tüm musibetler yeryüzüne yayılır. Böylece kendisi de bir musibet olan Pandora yeryüzüne tüm kötülükleri yaymış olur (2011: 44-45).

Bu yaratılış söylencesine bakıldığında kadın doğasına ve aklına dair Grek toplumunun bakışını ortaya koyan birçok husus dikkat çekmektedir. Öncelikle erkek, kadından daha önce var edilmiştir ve yaratılışını insanı seven bir tanrı olarak bilinen Prometheus'a borçludur. Erkeğin yaratılışının nedeni, bir tanrının sevgisidir. Erkeğin ruhunda birçok hayvanın özelliği bulunur ancak bunlar genel anlamda kötü özellikler değildirler. İnsan olarak yalnızca erkeğin olduğu dönemde hiçbir sıkıntı ya da musibet yoktur. Diğer yandan kadın, sonradan var edilendir ve sevgi ile değil, erkeği cezalandırmak için bir bela olarak yaratılmıştır. Görünüşü dışında hiçbir iyi tarafı yoktur, çekici görünümünün ardında bir köpeğin

aklını ve mizacını taşır. Doymak bilmez ve düzenbazdır. Anlaşıldığı kadarıyla yeryüzüne gelişi erkek için hiç de hayırlı olmamış, erkeğin hayatı onun gelişi ile altüst olmuştur.

Yunan mitolojisinde kadın doğası ve akli bakımından dikkat çeken bir diğer anlatı da Zeus, Metis ve kızları Athena arasındaki ilişkiye dairdir. Bu isimler, her ne kadar birer tanrı ve tanrıça olarak yer alıyor olsalar da sahip oldukları eril ve dişil unsurlar açısından kadın ve erkekler hakkında değerlendirmede bulunmak için dikkate alınabilirler. Grek mitolojisine göre Zeus, tüm tanrıların en güçlüsü ve diğer tanrı ve tanrıçaların yöneticisidir. Metis ise Luc Ferry'nin de belirttiği üzere "kurnazlık veya hile – ya da dilersen zekâ – tanrıçası"dır (2022: 64). Azra Erhat da Metis'in Yunanca akıl, us ve düşünme gücü demek olduğu bilgisini verir (Erhat, 2023: 65).

Söylenceye göre Zeus, ilk evliliğini Metis ile yapmıştır. Metis, diğer tanrılardan ve ölümlülerden daha çok şey bilir. O, aklın kendisidir, kurnazlığın kişileşmiş halidir. Hamile kalan Metis'in kendi iktidarını sona erdirecek bir erkek evlat dünyaya getireceği endişesine kapılan Zeus, bir su damlasına dönüşmesini istediği Metis'i yutar. Bu nedenle oğulları değil, ama kızları Athena tanrılar kralı Zeus'un kafasından çıkarak dünyaya gelir (Ferry, 2022: 64-65). Bu arada belirtmeliyiz ki Athena, Antik Yunan'ın bilgelik, savaş, strateji, sanatkâr, zanaatkâr ve kahramanlar tanrıçasıdır (Williamson & McMenemy, 2023: 35). Aslına bakılırsa Athena'nın babasından aldığı güç ve annesinden aldığı zekâ sayesinde böyle çok yönlü bir varlık olması son derece anlaşılır bir durumdur.

Bu mitte kadın doğası ve akli ile ilişkilendirilebilecek iki husustan bahsedilebilir. Bunlardan ilkinin hem Erhat hem de Ferry dile getirmiştir. Onların anlatımına göre tanrılar tanrısı Zeus'un kendine ilk eş olarak Metis'i seçmesi son derece anlamlıdır. Zeus'un, onu hamile bıraktıktan sonra onu kendi bünyesine katmasının da derin bir anlamı vardır. Zeus, bu eylemiyle akıl gücüne ve bu güçle elde edilebilen dünya egemenliğine sahip olmuştur (Erhat, 2023: 65). Ferry, bu durumu Zeus, "Metis sayesinde bu dünyadaki ve hatta bu dünyanın dışındaki herkesten üstün bir zekâya da kavuşur," şeklinde ifade eder (2022: 66). Zeus, Metis sayesinde elde ettiği zekâ ve akıl gücü ile gücüne güç katar ve tanrılar tanrısı haline gelir. Mutlak iktidara sahip olmak ve bunu elde tutmak salt güç ile mümkün değildir. Bunun için güç kadar akla ve aklın sağlayacağı bilgiye de ihtiyaç vardır ki Metis Zeus'a işte bu akıl ve bilgeliği sağlamıştır.

Görüldüğü üzere bu mitte insanlardan bahsedilmese de insana oldukça benzer olduğu düşünülen tanrı ve tanrıçalar üzerinden dolaylı bir şekilde kadın doğası ve aklından da bahsedilmektedir. Ne kadar akıllı ve zeki olursa olsun başlangıçta Zeus için bir tehdit oluşturmayan Metis, erkek çocuk dünyaya getirme ihtimali doğduğunda ortadan kaldırılması gereken bir tehlike haline gelmiştir. Zeus, Metis'i parçalamamış, onu bir su damlası olarak kendi bedenine dâhil etmiştir. Böylece onun zekâsını ve aklını da sahiplenmiş, sahip olduğu iktidarı mutlak hale getirmiştir. Bu durum, kadınlara insanî hakları tanımayan toplumsal düzenlere oldukça benzerdir. Aslında kadının akli kendi başına bir sorun değildir, sorun bu aklın, erkek egemenliğini tehdit edebilecek olmasıdır. Bu durumu Kate Manne şu şekilde ifade eder:

...kadınlar verici insan veya insan varlıklarıdır. Kadının insanlığı böylece başka insanlara borçluymuş gibi alınabilir ve değeri de onlara ahlaki anlamda iyileri verip vermediğine dayanan bir biçimde olumsuzdur: yaşam, sevgi, beslenme, hayatta tutma ve konfor... Kadın çoğunlukla kendi aklına sahip bir varlık olarak pekâlâ anlaşıldığı halde, bu akıl yanlış şeylere, yanlış biçimlerde, yanlış insanlara – kendisi veya başka kadınlar da buna dahil olmak üzere – yönelmiş görüldüğünde vahşice ve insani olmayan biçimlerde cezalandırılmasının sebebini anlamaya yardımcı olur bu. (Manne, 2021: 52)

Zeus, Metis'i vahşice parçalamamış, onu bir bütün olarak kendi varlığına katmıştır. Belki bu nedenle onun eylemi vahşice şeklinde nitelendirilemez ancak Metis'in var olma hakkını hiçe sayması hiç de iyiliksever ya da müşfik bir davranış değildir.

Bu mitte kadın doğası ve akli ile ilgili dikkat çeken ikinci husus, Athena'nın karakteri ile ilgilidir. Babasının iktidar hırsı nedeniyle annesinden dünyaya gelemeyen Athena, inanılmaz güçlü, azimli, kurnaz ve saygın bir tanrıçadır. O, bu özelliklerinin yanı sıra kadınlara iyi davranmamasıyla da bilinmektedir. Mitlerde erkek kahramanların yardımcısı ve rehberi olarak yer alır. Kadınlara karşı tavrı pek sevecen değildir (Williamson & McMenemy, 2023: 36). Bu tespitleri ortaya koyan Williamson ve McMenemy, şu sonuca varır:

Athena ile ilgili efsanelerin erkeksi bir bakış açısıyla oluşturulduğunu göz ardı etmemek gerekiyor. Bu açı güçlü ve "rasyonel" bir tanrıça olan Athena'yı kadınları ezmek ve erkekleri üstün kılmak için kullandı. (2023: 37)

Bir tanrıça olsa da erkek yazarlar tarafından ataerkil düzen içinde kaleme alınan mitlerde güçlü bir tanrıçanın kadın yanlısı olması beklenemezdi. Öte yandan o her ne kadar zekâsını annesinden almışsa da babasının kafasından doğmuş ve babası tarafından yetiştirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında da hiç görmediği ve tanımadığı annesinin değil de babasının kızı olmayı tercih etmesi anlaşılır bir durumdur. Sonuçta zekâsını annesinden, gücünü babasından alan Athena gücünü ve zekâsını kadınların aleyhine olacak şekilde erkekler için kullanmıştır. Aslında bu açıdan bilinçli bir tercih sonucu olmasa da zekâsını Zeus'a bırakmış olan annesi Metis'e benzemektedir ki ataerkil düzenin kadından istediği de budur: Düzeyi ne olursa olsun aklını, zekâsını, şefkatini, ilgisini, kabiliyet ve özenini erkeler için kullanması.

2. İnsan Olmak Bakımından Aklın Önemi ve Kadın Doğasındaki Yeri

Aklın insanı insan yapan temel unsurdur; adeta insanın özüdür. Akıl sayesinde insan söz söyler, soyut biçimde düşünür, kavramsallaştırır, ilişkilendirir, ilişki, kurar, karşılaştırır, tahayyül eder, gerekçelendirir, soruşturur, eleştirir, bilir, hüküm verir, anlar, anlamlandırır ve var eder. Ancak akıl sayesinde insan tepkisel ve güdüsel bir hayvan olmanın ötesine geçebilir. Akıl bir bilme melekesi olduğu kadar ahlakın da temel kaynaklarından birini oluşturur. Bunun anlamı, ne bildiğimiz akılla ilgili olduğu gibi ne olduğumuz da akılla ilgilidir. Bu durumu Genevieve Lloyd şu şekilde açıklar:

Aklın, Batı kültüründe, inançların olduğu kadar karakterin de değerlendirilmesinde biçimlendirici olmuştur. Sadece doğruluk ölçütümüzde değil, aynı zamanda insan olmaya, iyi bir insan olmak için yerine getirmemiz gereken koşullara ve bilen kişiler olma statümüz ile yaşamamızın geri kalan kısmı arasındaki uygun ilişkilere dair anlayışımızda da devreye girer Akıl. (2015: 20)

Aklın, hem bilmenin hem de olmanın, yani ahlakın merkezinde yer alır. Bilmemizde olduğu gibi nasıl bir insan olduğumuzda da akıl belirleyici bir unsurdur. Bu nedenle akıl, insan olmanın esaslarından biridir. Ancak akıl, özellikle geçmişte, genellikle kadın ve erkekte ortak yön olarak görülmemiştir. Erkeğin akıl sahibi bir varlık olduğu konusunda, dolayısıyla insan oluşu ile ilgili herhangi bir tereddüt bulunmazken kadının aklından kuşku duyulmuş ve bunun tabii bir sonucu olarak da insanlığı sorgulanmıştır.

Öncelikle bilinmelidir ki kadın akli ile ilgili tartışmaların merkezinde kadın ve erkeğin yapıcı farklı oluşu vurgulanmış ve beden olarak kadın ve erkeğin farklı yapıda olmasından akıl bakımından da farklı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Claudine Sagaert bu durumu şu sözlerle ifade eder:

...Hipokrat'tan beri, sıcaklık ve nemle nitelenen erkeğe özgü mizaçların sağlık ve gücün ve tam da bundan ötürü güzellik ve erdemim imkânının kökeninde bulunduğu savunulmuştur. Buna karşın, soğuk ve nemle nitelenen kadına özgü mizaçların hastalık ve güçsüzlüğün, böylece de çirkinlik ve ahlaki zayıflık ihtimalinin kökeninde bulunduğu kabul edilmiştir. Çirkinliğin kökeninde bulunan sağlıksız doğasından hareketle kadının zihinsel ve ahlaki olarak aşağı dereceden olduğu sonucuna varılır. (2017: 15)

Sagaert'in tespitlerine göre kadın doğasının zayıflık ve sağlıksızlık ile ilişkilendirilmesi

Hipokrat'la sınırlı değildir. Bu şekilde düşünenlerden biri ve muhtemelen en meşhuru Aristoteles'tir. Aristoteles'e göre kadın zayıftır. Bunun nedeni de kadın mizacının soğuk olmasıdır. Kadının zayıflığından, onun doğası gereği daha az ısıya sahip olması anlaşılmalıdır. Yine Aristoteles'e göre hareketi sağlayan neden, doğaca daha iyidir ve maddeden daha tanrısalıdır. Aristoteles'in gözünde kadın maddeyi temsil eden ilkeyken, erkek hareketin ilkesidir ve bu nedenle erkek, kadından daha iyi ve tanrısalıdır (2017: 23).

David Ross'un da belirttiği üzere Aristoteles'e göre embriyo yeterince güçlü olduğunda erkek, yeterince güçlü olmadığında da kadın ortaya çıkar (2011: 197). Anlaşıldığı kadarıyla Aristoteles'e göre kadının zayıflığı daha anne karnındayken başlar ve ömür boyu sürer. Ayrıca bu zayıflık sadece bedensel bir zayıflıktan ibaret değildir, aynı zamanda zihinsel bir zayıflıktır. Hatice Nur Erkızan, Aristoteles'in bunun sonucunu, kadın aklının duygulardan etkilenmeye daha yatkın olması şeklinde yorumladığı tespitinde bulunur. Aristoteles kadın akılsallığını *akuran*, yani yetkin olmama olarak nitelendirir ki bu akıl doğru düşünce üretemez (2013: 116).

Kadınlar hakkında bu tür olumsuz görüşlere sahip olan Aristoteles, yalnızca özgür yurttaşların erkek çocuklarının eğitilmesini isterken köle çocukları ve kız çocuklarına eğitim hakkı tanımamıştır. Aristoteles, *Politika* adlı eserinde mutluluğu, tüm gücümüzün ve iyiliğimizin kullanılmasından doğan etkinlik olarak tanımlar (2013: 242). Bu açıdan bakıldığında kadınların erkekler kadar mutlu olması mümkün olmayacaktır. Çünkü kadınların gücü ve iyiliği erkeklerle aynı seviyede değildir.

Aristoteles'in kadınların aklına yönelik görüşlerinin onun kendi felsefesi açısından derin içerimleri vardır. Öncelikle Aristoteles'in iyi yaşam ile akıllı birbiriyle yakından ilişkilendirdiği hatırd tutulmalıdır. O, *Nikomakhos'a Etik* adlı eserinde insanın amacının sadece yaşamak olmadığını, bunu zaten diğer canlıların da yaptığını söyler ve iyi yaşamın akıl sahibi bir yaşam olduğunu söyler (Aristoteles, 2017: 29). Yine o, aynı eserde hazzı düşkün yaşam, siyaset yaşamı ve teorik yaşam olarak üç temel yaşam biçimi olduğunu ve üç yaşam biçiminden en iyisinin teorik yaşam olduğunu ileri sürer (Aristoteles, 2017: 24-25). Aristoteles'e göre tanrılar en mutlu olanlardır ve onların etkinliği teori etkinliğidir. İnsan da en çok bu etkinlikle mutlu olur (Aristoteles: 2009: 209). Yani teorik etkinlik hem tanrısalıdır hem de insana en çok mutluluk veren etkinliktir. Teorik etkinlik akılsal olduğu ve Aristoteles'in nazarında kadınlar bu açıdan yetersiz olduğu için kadınlar en büyük mutluluktan mahrum kalmaktadır.

Aristoteles'in hocası Platon, kadınlar dâhil toplumun tüm kesimlerine eğitim hakkı verilmesi taraftarı olmakla birlikte onun da kadınlar hakkında fikirleri çok da olumlu değildir. O, *Timaios*'ta şöyle der:

Kendine bağışlanan zamanı iyi kullanan, bağlı olduğu gök cisminde yaşamaya dönecek, orada mutlu bir ömür sürecektir. Buna aykırı davranan da, ikinci doğuşunda kadın olarak doğacak. (2001: 44)

Bunun anlamı, Platon'a göre bu dünyada kadın olarak dünyaya gelmek, geçmiş yaşamda erkek olarak iyi yaşamamış olmanın bir cezasıdır. Platon bunu aynı eserin bir yerinde açık şekilde dile getirir:

Dünyaya gelen insanlar arasında korkaklık gösterenler, yaşamlarını kötülük etmekle geçirenler, dünyaya ikinci gelişlerinde kadın olarak doğarlar. (2001: 110)

Platon ayrıca kadının doğa ile özdeşleştirilmesine de katkıda bulunmuş bir isimdir. O, *Meneksenos* adlı kitabında kadının toprak gibi olduğunu ve toprağı taklit ettiğini söyler (2011: 37). Llyod'un da belirttiği gibi bu tür görüşlerle felsefenin doğuşundan itibaren, kadın olmak simgesel olarak aklın dışında kalan şeylerle bir tutulmuştur. Rasyonel bilgi, doğal güçlerin aşılması, dönüştürülmesi ya da kontrol edilmesi olarak anlaşılırmaktayken kadın olmak, rasyonel bilginin aştığı, tahakküm altına aldığı ya da sadece geride bıraktığı şey sayılmıştır (2015: 23). Yani kadın, doğa ile özdeşleştirilmiştir

ki bunu en açık dile getiren isimlerden biri de Nietzsche olmuştur. O şöyle demiştir:

Kadın, Doğa'ya erkekten daha yakındır; bütün öz niteliklerde hep kendi olarak kalır. Kültür, kadının yanında her zaman bir şey, Doğa'ya ebediyen sadık çekirdeğe dokunmayan bir şeydir. (Akt. Lloyd, 2015: 23)

Antik çağlardan itibaren yüzyıllar boyunca kadın doğa ile özdeşleştirilip akıl erkek ile temsil edilmiş, böylece aklın kadın ve erkekte farklı şekilde tezahür ettiği ileri sürülmüştür. Lloyd'un ifadesi ile "... erkeklik, düşüncenin açık ve kesin, kadınlık ise muğlak ve belirsiz biçimleriyle ilişkili olarak kalmıştır (2015: 24).

Kadının doğayla, bedenle veya duygularla ilişkilendirilmesi ve onun aklının muğlak ve belirsiz düşüncelerle dolu olduğunun kabulü, onun felsefe ve dolayısıyla bilim için uygun görülmediği anlamına gelir ki okul kapılarının kadına kapatılmasının en önemli nedenlerinden biri de budur. Çünkü Tina Chanter'in de dile getirdiği gibi felsefe, evrensel ve değişmez sonuçlara ulaşan, yansız ve nesnel doğruların peşinde olan bir araştırma alanıdır ve bu açıdan bedeninin olumsuz etkisinin olduğu düşünülür. Bedenin, insanı duyuvar aracılığı ile yalnızca sürüklenme eğilimi taşıdığı gibi uyandırdığı arzular ile de insanı iyinin peşinde koşmaktan alıkoyabileceğinden endişe edilir (2019: 105).

Erkek, akılla, formla, etkin olmakla, açık ve net düşünmekle; kadın ise doğayla, bedenle, edilginlikle, belirsiz ve muğlak düşünce ile bir tutulmuştur. Bu kavrayış biçimi açısından kadın, zihinsel uğraşlar için uygun değildir. Belirsiz ve muğlak düşüncelere sahip olmasının yanı sıra bir beden varlığı olarak kadının, yalnızca ve hakikatten uzaklaşmaya daha müsait olduğu varsayılır. Kadının, hakikat bilgisi için son derece elverişsiz olduğu düşünülür. Bu görüşler hem Antik Yunan ve onlardan sonraki Hristiyan düşünürler tarafından hem de pek çok modern filozof tarafından ciddi biçimde savunulmuştur. Sagaert'in tespitlerine göre kadın bedeninin mizaç bakımından erkek bedeninden farklı olarak soğuk olduğu görüşü de 16. yüzyıl gibi geç dönemlere dek savunulmuştur. Sagaert, bu devamlılığı Jean Liébault adlı bir 16. yüzyıl yazarından alıntı yaparak gösterir. Kadınların mizacının soğuk ve nemli, bedenlerinin de gevşek ve yumuşak olduğunu söyleyen Liébault, geçmişteki düşünürler gibi kadın bedeninin zayıf ve hastalıklı olduğunu, doğal ısısının daha az olduğunu ileri sürmüştür (Sagaert, 2017: 23). Kuşkusuz kadın ve erkeğin beden yapısı aynı değildir. Saç yapısından, kemik yapısına, deri kalınlığından, vücuttaki yağ oranı ve vücut ısısına varıncaya kadar aralarında fazlasıyla fark bulunmaktadır. Ancak bu farklılığa dayanarak kadınların ruhen, aklen ya da karakter bakımından eksik ve kusurlu olduklarını söylemek ve erkeklere verilen "insan hakları" nı kadınlardan esirgemek büyük bir yanlışır ve yüzyıllar boyunca bu yanlış dünyanın birçok yerinde yapılagelmiştir.

Felsefe her ne kadar Antik Greklerin en büyük başarılarından biriye de sahip oldukları kadına yönelik olumsuz bakışla kendilerinden sonraki dönemlerde de kadınlarla ilgili düşünceleri derinden etkilemişlerdir. Ronald Gross'un belirttiği üzere "Beşinci yüzyılda Atina'da kadın olmak hiç de istenebilecek bir durum değildi," (2006: 259). Sagaert, bu durumun nedenini şöyle özetler: "O dönemde kadın, kâh bir çocuğa, kâh bir barbara, hatta hayvana benzetilirdi." (2017: 27) Böyle bir konumda bulunan kadının hayatı hukuki, siyasi ve aile içi haklar bakımından erkeğe kıyasla son derece yetersizdi. Bunun bir ayağını da eğitim oluşturmaktaydı. Sagaert'in söylediği gibi o dönemlerde yasal eş, annesinin yanında öğrendiklerinden başka hiçbir eğitim almamaktaydı (2017: 27). Bu nedenle Zoi Aliozi'nin verdiği şu bilgi hiç de şaşırtıcı değildir. "Platon'un diyaloglarında ismi geçen birkaç kadından birisi Diotima olmuştur. Bir diğeri de *Meneksenos*'taki Miletli Aspasia'dır. Ne Diotima ne de Aspasia bu diyaloglarda konuşmacı olarak bulunmuştur." (2023: 17) Yine Platon'un *Sempozyum* adlı eserinde Sokrates'in erkek muhataplarının, flüt çalan kızları kovup başka yere gönderdikten sonra erosun doğası üzerine tartışmaları (Chanter, 2019: 82) o dönemlerde kadının entelektüel alanlarda istenmemesinin ve bu alanlardan dışlanmasının çarpıcı birer örneğidir.

Flütçü kızların durumu, Hipatia'nın durumuna göre son derece şanslıdır. Sharon Kaye'nin verdiği bilgilere göre Hipatia, neo-Platonculuğu Mısır'da öğrenen Yunan matematikçi ve filozoftur. Entelektüel başarılarından ötürü oldukça meşhurdur. Ancak Hipatia'nın ulaştığı konum, bir kadın olması nedeniyle ölümüne yol açacak bir sorun olmuştur. Öldürülmesiyle ilgili çeşitli spekülasyonlar bulunmaktaysa da beşinci yüzyılda eğitilmiş bir kadın olmasının dahi provokasyon için yeterli olduğu bilinmektedir (2023: 201).

Batı'da Hristiyanlığın benimsenmesi, kadının ahlaken kötülüğüne Yahudilik kaynaklı "ilk günah" mitini de ekleyerek kadın düşmanlığını artırmıştır. Bill Moyers'in de ifade ettiği üzere bu mit, cennetten kovulma olayından Havva'yı sorumlu tuttuğu için kadınlara büyük zarar vermiştir (Campbell & Moyers, 2023: 73). İlk günah miti, Pandora miti ile bazı yönlerden son derece benzerdir. Bu benzerliğin odak noktası, her iki mitte de ilk insan olan erkeğin cennetteki ya da cennet gibi olan yaşamının kadın ile altüst olmasıdır. Kadın, erkeğin hayatına girerek onun hayatına her türlü dert ve sıkıntıyı da sokmuştur. Bu iki söylence de kadını bir tür düşüşten sorumlu tutmuş ve bu nedenle de kadın düşmanlığını beslemiştir.

Holland, Yahudilikten ilk günah mitinin, Antik Yunan'dan ise Platon'un düalist felsefesinin ve Aristoteles'in kadın doğasındaki değersizliğe ilişkin sözde bilimsel kanıtların devralındığı bilgisini verir (2016: 85). Tüm bunlar kadınlar için zaten zor olan durumları daha da zorlaştırmıştır. Bu açıdan Hipatia'nın öldürülmesini Hristiyanlığın egemenlik kurmasının, kadınların ne tür acılar çekeceğine dair çarpıcı bir örneği olarak yorumlamak mümkündür. Zaten var olan kadın düşmanlığı Hristiyanlığın hâkimiyeti ile perçinlenmiştir. Orta Çağ'dan modern döneme gelinceye dek sayıları tam olarak bilinmeyen ancak on binleri bulduğu tahmin edilen kadın, cadılık suçlaması ile işkenceye uğramış ve öldürülmüştür. Yaşar Çabuklu'nun verdiği bilgilere göre bu suçlamalarda kadınların şeytana davetiye çıkardığı ve sonunda şeytanın bu kadınların ruhlarını ele geçirdiği iddia ediliyordu. Püriten düşünceye göre kadın bedeni ve ruhu erkeğe göre daha zayıf olduğu için şeytan kadın ruhunu kolayca ele geçirebilmektedir. İşin ilginç yanı ise şeytanla ilişkilendirilen ve cadılıkla suçlanan bu kadınların hiç de zayıf bir görünüm sergilememeleridir. Cadılık davalarında suçlanan kadınlar, genellikle elli yaş üstü, yalnız yaşayan, güçlü, bağımsız bir zihne ve ruhsallığa sahip, sesi gür çıkan kadınlardı (2007: 164-165).

Bu tespitler göz önüne alındığında öncelikle kadının ruhen (ruhun akıl anlamında da kullanıldığı hatırd tutulmalı) ve bedenen zayıf olduğu düşüncesinin devam ettirildiği fakat artık bununla yetinilmeyip bu düşünceye günahkârlık gibi dinî unsurların da eklendiği görülmektedir. Orta Çağ Hristiyan düşünürler de kadınlar hakkında Antik dönemdeki seleflerinkine benzer görüşler ortaya koymuşlardır. Bunlardan biri de Augustinus'tur. Augustinus, kadın ve erkek arasında tinsel eşitlik olduğunu iddia etmesine rağmen kadını akılla ilişkisi bakımından eğreti bir konuma yerleştirmiştir (Lloyd, 2015: 58).

Bir diğer önemli Orta Çağ filozofu olan Thomas Aquinas da Augustinus gibi kadınlara dair açıklamalarda bulunmuştur. Lloyd'un verdiği bilgilere göre Aquinas, ilk insanın, akıl dâhil olmak üzere insanın yaşamsal fonksiyonlarını simgelediğini söyler ki bu erkek olan ilk insan, insan soyunun ilkesidir, yani insanın doğasının tanımlanabileceği şeydir. Erkekten ayrı olarak yaratılan kadın ise üremeyi, soyun devamını temsil eder. Kadın, erkeğin yardımcısıdır ve bunun nedeni, soyun devamında rol oynamasıdır. Aquinas'a göre akıl erkekte daha ağır basar, kadın ise daha az rasyonel ve daha aşağı bir formu simgeleştirir (Lloyd, 2015: 62-63).

Augustinus ve Aquinas, Orta Çağ'ın en ünlü ve en etkili filozoflarıdır. Görüldüğü üzere bu iki filozofun genel kanaati, erkekte aklın daha ağır bastığı, kadın aklının erkeğe kıyasla daha güçsüz olduğu şeklindedir. Bu görüşleri, bunların dinî kabullere dayandığını söyleyerek ve kadın aklının küçümsenmesinde Hristiyanlığın etkili olduğunu iddia ederek eleştirmek mümkünse de kadınlara karşı olan bu yaklaşımın Hristiyan inançlarının ötesinde nedenleri olduğunu görmek gerekir. Yani, kadın

aklının yetersiz ve güçsüz sayılmasının nedeni yalnızca Hristiyanlık değildir. Çabuklu konu ile ilgili çarpıcı bir bilgi aktararak bu durumu şöyle açıklar:

16. ve 17. yüzyıllardaki cadı avı sadece dinsel otoritenin, kilisenin patriyarkal, kadın düşmanı tavrının bir sonucu değildi; “seküler, eğitilmiş, bilimsel, rasyonel” güçler de kadınların sosyal gücünü kırmak için harekete geçmişlerdi... O dönemde gelişmekte olan bilimsel rasyonalizmin, materyalizmin düşünürleri de “cadıların” cezalandırılmasına taraftardı. 16. ve 17. yüzyıllarda bilimin gelişmesiyle birlikte doğayı kontrol alma yönünde bir eğilim ortaya çıkmış, doğayla ilişkilendirilen kadın da bu gelişmeden “payını almıştı!” (2007: 164-165)

Çabuklu'nun söylediği bu bilgiyi doğrulayacak pek çok örnek bulunmakla birlikte biz en ünlü modern filozoflardan özellikle iki tanesine bakmayı yeterli sayıyoruz. Bu noktada ele alacağımız ilk filozof Jean-Jacques Rousseau, ikincisi de Aydınlanma döneminin en büyük filozofu sayılan Immanuel Kant olacak. Bu iki ismin kadınlarla ilgili görüşleri değerlendirilirken bunların geleneksel Hristiyanlığı eleştirdiği ve doğal din taraftarı olduğu unutulmamalıdır.

Rousseau, *Émile* adlı kitabında kadın doğası ve aklına ilişkin görüşlerini ortaya koymuştur. O, bu eserinde şu iddialarda bulunur:

Gerçekten de neredeyse tüm küçük kızlar okuyup yazmayı istemeyerek öğrenirler ama ellerine iğne alıp dikiş dikmeye gelince, bu işi her zaman seve seve öğrenirler. (2017: 528)

Anlaşıldığı üzere Rousseau, kızların okuma yazmaya değil de el işlerine yatkın ve hevesli olduğunu söylemektedir. Üstelik o, “neredeyse tüm küçük kızlar”ın bu eğilimde olduğunu ileri sürmektedir. Bu iddia, onun kadın aklını erkek akli kadar yetkin ve güçlü saymadığını gösterir. Ancak onun iddiaları bununla sınırlı değildir. O, yine aynı eserinde şöyle der: “Kurnazlık kadın cinsine özgü doğal bir yetenektir.” (2017: 533). Okuma yazma hevesi olmayan ama aynı zamanda kurnaz olan kadın düşüncesi aklımıza hemen Pandora'nın köpeksi mizacını getirir. Hatırlanacağı üzere Pandora'nın aklının köpek akli olduğu ve onun kurnaz, düzenbaz ve hilekâr olduğu söylenmekteydi. Anlaşıldığı üzere Rousseau hepten kadının aklını inkâr ediyor değildir. Bunu ideal eş olarak sunduğu Sophie'nin tasvirinden anlamak mümkündür. O, Sophie'nin zekâsını ve nasıl eğitilmesi gerektiğini şöyle açıklar:

Sophie'nin parlak olmasa da hoş giden, derin olmasa da güçlü bir zekâsı vardır. Bu zekâyâ kusur bulunamaz, çünkü ne fazla ne de eksik yanı vardır. Sophie, her ne kadar kadın zekâsının gelişmesi hakkındaki düşüncemize göre çok güçlü olmasa da, kendisiyle konuşanların hoşuna giden bir zekâyâ sahiptir. Bu zekâsı okuma sayesinde değil, yalnızca anne ve babasıyla yaptığı konuşmalar, kendi düşünceleri ve tanışmış olduğu pek az topluluk içinde yaptığı gözlemler sayesinde olmuştur. (Rousseau, 2017: 577)

Émile adlı bu eser, Rousseau'nun eğitimin nasıl olması gerektiği konusunda yazmış olduğu bir kitaptır ve etkisi günümüzde dahi devam etmektedir. Pedagoji alanında yenilikçi bir eser yazmış olan Rousseau, medeniyet eleştirileri ile de sarsıcı etkiler yaratmıştır. Gerek itirafları ile gerekse medeniyete ilişkin eserleri ile radikal görüşler ortaya koymuş olan Rousseau, söz konusu kadın olduğunda statükonun sözcüsü olmuş, bu konuda gelenekselleşmiş görüşleri yinelemekle yetinmiştir. *Émile*, bir erkek çocuğudur ve Rousseau bu eserde, esas olarak erkek çocukların nasıl eğitilmesi gerektiğini açıklar. Ancak Sophie üzerinden kız çocuklarının eğitime de değinir. Rousseau'ya göre Sophie, yani kız çocukları okulda eğitim almamalıdır. O, bu eseri 1750 yılında yazmıştır ancak kadına bakışı MÖ beşinci yüzyıl Atina'sından hiç de farklı değildir. Rousseau'nun görüşlerinin Antik Grek düşüncesi ile olan benzerliği kadınların eğitimi ile sınırlı değildir. O, kadınların erkekler karşısındaki konumu noktasında da Antik Grekler gibi düşünür. Rousseau'ya göre kadınların uysal olmaları gerekir çünkü her zaman erkeğe ve erkeklerin yargılarına boyun eğmek zorundadırlar. Bu yüzden de erkeğe boyun eğmek için yaratılan kadının “ilk ve en önemli niteliği yumuşaklığıdır” (2017: 532-533).

Modern felsefenin bir diğ er önemli filozofu olan Kant da kadının bir erkekle aynı eğ itimi almasına karşıdır. Ancak bunu eğ itimle elde edecekleri bilgi karş ısında bir kayba uğ rayacakları uyarısında bulunarak yapar. Ona göre öğ renme ç abası ve düşünce uğ raş ı kadın cinsine uygun erdemlerin mahvına yol açacaktır (Lloyd, 2015: 109). Kant, *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler* adlı eserinde Rousseau'nun yaptığı gibi kadınlar hakkında bazı iddialarda bulunur. Ona göre de kız çocukları giyinip kuş anmaya ve süslenmeye doğ uştan meyillidir. Kadınlar, duygudaş duyarlılığ a, iyi bir yüreğ e sahiptirler ve ayrıca ş efkatlidirler. Akıl konusuna gelince, kadınların anlayış ları erkeklerin anlayış ı kadardır fakat bu anlayış , *güzel bir anlayış tır*, erkeğinki gibi *derin bir anlayış* değildir. Kant, güzelliğ i basitlik ve zahmetsizlikle; yüceliğ i ise zorlu uğ raş lar ve aş ılmış zorluklarla ilişkilendirir. Derin meditasyonu ve uzun süreli tefekkürü zorlu fakat yüce sayan Kant, bu uğ raş ların, güzel bir doğ anın sergilenmesinden başka bir şey istemeyen kiş iye, yani kadına uygun olmadığını savunur. Ş ayet kadınlar, bu uygunsuzluğ a rağmen böyle bir iş e girişecek olurlarsa çekicilikleri azalacaktır. Kant, bunları söylerken alaycı bir tavır takınır ve Yunanca öğ renen ya da mekanik bilim hakkında konuş an bir kadının sakalının da olabileceğ ini, böylece ulaşmaya ç alış tığ ı yücelik havasını sakalın daha net biçimde açığ a vuracağını söyler. Kant, kadınların neleri bilmemesi gerektiğ i konusunda oldukça nettir. Ona göre kadınlar, geometri öğ renmemelidir; fizik ve felsefe ve hatta tarihle de uğ raş mamalıdır. Yunanca ve mekanik bilimden söz etmiyoruz bile. Kant'a göre cehalet kadın için bir kusur değildir. Ona göre kadının bu konularda cahil kalması, onun çekiciliğ inden hiçbir şey kaybettirmez (2010: 33-34). Fakat bu konularda kadınların bilgili olması kadınlara çekiciliklerini kaybettirir.

Kant'a göre kadının bilmesi gereken en önemli konu erkeklerdir. Ş öyle der: "Kadının büyük biliminin içeriğ i daha çok insanoğ ludur ve insanlık arasında da erkeklerdir. Kadının felsefesi muhakeme etmek değ il, duyumsamaktır." (2010: 35) Kant, kadınların neyin eğ itimi alacağını kadınlara bırakmamakta, bir erkek olarak kendisi karar vermektedir. Diğ er yandan kadınlar için fizik, tarih, felsefe, mekanik bilim gibi bilimleri gereksiz, hatta zararlı sayarken kadınların kendilerini de değ il, erkekleri bilmeleri gerektiğ ini ileri sürmektedir. Kant, kadınların neyi öğ renmeleri gerektiğ ini söylediğ i gibi nasıl öğ renmeleri gerektiğ ini de açıklar. Ona yüzeysel şekilde verilebilecek bir coğrafyanın birkaç basit resimle, kozmos konusundaki sınırlı bilginin de gökyüzünün güzel bir gecede ki görüntüsü ile birlikte öğ retilmesini önerir (Kant, 2010: 35-36). Bilindiğ i üzere basit resimler yaygın olarak çocukların eğ itiminde kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kant'ın kadın aklını yetişkin erkeklerden çok çocuk aklına yakın bulduğ u söylenebilir. Bu nedenle ona göre kadınlara verilmesi gereken eğ itim, erkeğinki gibi teorik ve derinlikli olmamalı, tam tersine yüzeysel ve dar kapsamlı olmalı ve her ne dense kadın, kendisini veya doğ ayı değ il, erkeğ i bilmelidir.

Kant, 1804 yılında ölmüştür. Belki iyimser bir bakış la kadın aklına ilişkin bu görüşlerin son bulduğ u düşünülebilir. Ancak bu yüzyılda ve sonrasında, hatta yirminci yüzyılda bile bazı düşünürler kadın aklının yetersizliğ ine ilişkin görüşler ortaya atabilmiştir. Bunlardan biri de Otto Weininger'dir. Weininger, kadını hem akıl hem de karakter bakımından zayıflıkla itham eder. Ona göre erkeklik durumu bilinçlilik, üretkenlik, mantıklılık, güç lülük ve benzerlerini niteler. Oysa kadınlık durumu bilinçsizlik, zayıflık, edilgenlik, ahlakdış ılık ve benzerlerini niteler. Weininger'in felsefesi, erkeklik durumunu karakterde olumlu yanlara, kadınlık durumunu ise karakterde olumsuz yanlara tekabül ettiğ i savı üzerine kuruludur (Celaleddin, 2022: 30-31). Kadının aklına ilişkin bu görüşlerin kadının toplumsal konumunu da belirlediğ i ve bunları savunanların birkaç filozofla sınırlı kalmadığ ı, genelde toplumsal ve politik açıdan da kabul gördüğü unutulmamalıdır. Örneğ in Caner Ç akı ve Mehmet Ozan Gülada'nın verdiğ i bilgilere göre Nazi Almanya'sında kadınların ev iç i yükümlülükleri akademik kariyerinden daha üstün sayılmış ve bu nedenle onların tıp ve mühendislik gibi birçok alanda eğ itim almasına destek olunmamıştır (Ç akı & Gülada, 2018: 92).

MÖ 8. yüzyıldan, 19. yüzyıla kadar geçen onca yüzyıl boyunca benimsenen genel yaklaş ım, erkeğ in akılla, kadınınsa doğ a ve bedenle ya da bilinçsizlikle özdeşleştirilmesi ve kadın aklının erkeğ e

kıyasla çocuk akli gibi görülüp yetersiz sayılması şeklindedir. Bu nedenle kadın, erkekle aynı düzeyde ve değerinde bir insan olarak görülmemiştir. Manne'nin de söylediği gibi insanların başka insanları insan olarak görmesi, onları türün diğer üyeleri şeklinde tanımlamanın ötesinde bir tutumdur. Bu tutum, diğer insanların kendileriyle benzer bir zihinde olduğunu, faillik, özerklik, değer biçme gibi yetilere sahip olduğunu, tipik insani toplumsal ilişkilere girebileceğini ve derin duygusal bağlılıklar kurabileceğini kabul etmeyi gerektirir (2021: 189-190). Martha C. Nussbaum da konuya bir başka açıdan yaklaşarak insana yaraşır onurlu bir hayat için gerekli olan koşullardan bahseder. Ona göre bunlar, yaşam, beden sağlığı, bedensel bütünlük, duyular, hayal gücü, düşünce; duygular, pratik akıl, bağlanma, öteki türlerle ilişki, oyun ve kişinin çevresine yönelik denetimidir. Bu iki görüşü birlikte ele aldığımızda karşımıza çıkan sonuç şudur: Öncelikle insan olmak bakımından akıl büyük bir önem taşıırken erkeklerin büyük bir bölümü yüzyıllar boyunca kadınların kendisiyle benzer bir akla sahip olmadığını iddia etmiş; onlarda kendileriyle aynı seviyede bir mantık, faillik, özerklik, değer biçme ve muhakeme yeteneği bulunmadığını söyleyegelmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında böylesi düşüncelere sahip olan kadın ve erkeklerin, kadınları tam olarak insan saymadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Nussbaum'un onurlu insan hayatının koşullarına bakıldığında da tarih boyunca kadınların bu koşulların çoğundan mahrum bırakıldıkları görülmektedir. Kuşkusuz kadınların bu koşulların kimi zaman tamamından, kimi zamansa bir kısmından yoksun bırakıldıkları söylenebilir. Ancak konumuz olan kadın doğasında akıl açısından meseleye baktığımızda kadınların en çok mağdur oldukları koşullardan birinin de akılla ilgili olan duyu, hayal gücü ve düşünce koşulu olduğu görülmektedir. Erkekler gibi akıllı oldukları kabul edilmeyen, bu nedenle tam anlamıyla insan sayılmayan kadınlar, başka nedenlerle beraber, erkeklerin sahip olduğu anlamda duyu, hayal gücü ve düşünme güçlerini kullanma imkânından mahrum edildikleri için insana yaraşır bir hayat sürme şansı bulamamıştır.

3. Kadın Akli Lehine Elde Edilen Kazanımlar

Milattan önceki dönemlerde başlayan ve bir şekilde varlığını 20. yüzyıla kadar sürdüren gelenekselleşmiş anlayış, kadın aklının erkek aklına nazaran daha güçsüz, daha yetersiz ya da yüzeysel olduğu şeklindedir. Ancak bu anlayış, zamanla zayıflamış, bu tür savlar ileri sürenlerin oranında ve karşıt savlar ortaya koyanların sayısında ciddi bir değişim olmuş, kadınların akıllı birer insan sayılması ve ona bu nedenle bazı haklar verilmesi yönünde büyük gelişmeler yaşanmıştır.

Bu gelişmelerin gerçekleşmesi ve buna bağlı olarak kadınların çeşitli kazanımlar elde etmesi oldukça uzun bir süreçtir. Bu süreç, yüzyıllar önce başlamıştır ve dünyanın bazı yerlerinde hâlâ tamamlanmamıştır. Ancak gelinen nokta geçmişe kıyasla oldukça sevindiricidir. Manne'nin de tespit ettiği üzere günümüz dünyasında insanlar geçmişe göre çok daha az cinsiyetçidir. Bunun anlamı, kadınların entelektüel yetenekleri ve liderlik kabiliyetleri hakkında çok daha az şüphecidir. Bununla birlikte kadınların aşırı duygusal ve mantıksız olduğuna dair cinsiyetçi stereotiplere daha az inanılmaktadır (2021: 144). Kadın doğasına ilişkin kabullerde yaşanan değişim, kendisini somut dünyada da göstermektedir. Hannah Arendt, yaşanan somut gelişmeleri şu şekilde özetler:

Kadınların özgürleşmesi, belli ölçüde, bir olgu haline geldi: günümüzde neredeyse bütün meslekler, oy kullanma hakkı ve yönetici mevkilere gelme hakkı da dahil olmak üzere, toplumsal ve siyasal açıdan erkeklerle aynı haklara sahip olan kadınlara açıktır. İleriye doğru atılan bu muazzam adımlara karşılık kadınlara dayatılan sınırlamalar ... tekil vakalarda ne denli önemli olursa olsun, bir önceki çağdan kalma "mantık dışı" kalıntılar olarak gözükmemektedir. (2014: 119)

Manne ve Arendt gibi kadınların memnuniyet duyarak anlattığı bu kazanımların elde edilmesi hem güçlükle olmuş hem de uzun sürmüştür. Holland'ın titiz çalışmasına göre bu konuda yaşanan en önemli gelişmelerden biri Reform Hareketi olmuştur. Şöyle ki Reform Hareketi ile ortaya çıkan Protestanlık, İncil'e olan bağlılığı ile kadınlar için mutluluk yolunu aralamaktaydı. Bu bağlılık kadın erkek ayrımı olmaksızın tüm Protestanlardan istenmekteydi ki bu talep, kadınların eğitimi meselesini

gündeme getirmiştir. Aslında kadınların eğitim talebi çok daha eskilere dayanmaktadır. Örneğin Fransız yazar Christine de Pisan daha 15. yüzyılda “Küçük kız çocuklarını okula göndermek ve onlara oğlan çocuklarına öğretilen aynı şeyleri öğretmek âdet olsaydı, onlar da tüm iyi şeyleri öğrenecek, bilimin ve sanatın inceliklerini kavrayacaklardı.” diye yazmıştır (Holland, 2016: 152-153).

Ancak bu talebin karşılık bulması için oldukça uzun bir zaman geçmesi gerekmiştir. Buxton ve Whiting’in verdiği bilgilere göre Birleşik Krallık’ta herhangi bir lisans derecesini tamamlayan ilk dört kadın 1880 yılında mezun olmuş, kadınların tam derece almalarına izin veren ilk üniversite ise 1948 yılında Cambridge Üniversitesi olmuştur (2023: 12).

Holland’ın tespitlerine göre kadınların eğitim hakkını savunan erkek düşünür ve yazarlar da olmuştur. Bunlardan birisi de *Utopia* adlı kitabı kaleme alan hümanist yazar Thomas More’dur. Öğrenmenin niçin her iki cinsiyet için de yararlı olmayacağını soran More’a karşı, yerleşik düzen savunulmuş ve Kral James gibi isimler bu fikre kesinlikle karşı çıkmıştır. Kralın bu talebe karşı çıkmak için öne sürdüğü gerekçe oldukça manidardır. O kadınların bilgili olmalarının istenmesini, tilkilerin ehlileştirilmesine benzetmiştir. Ona göre kadınlara eğitim verilmesi onları daha kurnaz hale getirecektir (2016, 153). Aslında bu ifadeden anlaşılmaktadır ki kadınlara eğitim verilmemesinin asıl nedeni, onların eğitime uygun olmayan yetersiz bir akla sahip olmaları değil, doğaları itibariyle kurnazken eğitimle daha kurnaz ya da akıllı hale gelecekleri endişesidir. Bu düşünce antik dünyadan aşına olduğumuz bir görüştür. Kadın akıllı kurnaz, hilekâr ve düzenbazdır. Bu görüş, eğitilmiş kadının geleneksel olarak kendisine biçilen rolleri üstlenmeyeceğinden duyulan korkuyu da göstermektedir. Aslında bu korku hiç de asılsız değildir. Norma Diamond’un Çin’de yaptığı araştırmada da görüldüğü üzere eğitilmiş kadınlar geleneksel rolleri kabul etmede pek istekli değildir (Diamond, 2016: 432). Natalie Angier, benzer bir sonuca Amerika’da yaptığı bir araştırma ile ulaşır. Onun tespitleri şöyledir:

1960’lar gibi yakın bir geçmişte, hukuk okullarındaki öğrencilerin yalnızca yüzde 4’ü, tıp okullarındaki öğrencilerin ise yüzde 3’ü kadındı; bugün her iki oranda da yüzde 50’ye çıkmıştır. Amerikan liselerinde okuyan kızlar, liseli erkeklere kıyasla dört yıllık üniversite okuma ve bitirme konusunda nispeten daha verimlidir. Yüksek eğitim bir alışkanlık haline geliyor ve eğitilmiş insanlar skandal bir biçimde ihtirasa, taleplerde bulunmaya, eşitlik ve adalet beklemeye yatkındır. (2018: 381)

Angier’in da işaret ettiği gibi kadınlar, eğitim aldıkça daha bilinçli hale gelmekte, daha fazla eşitlik ve adalet talebinde bulunarak geleneksel ataerkil düzeni sarsmaktadır. Ataerkil düzenden yana olan kimselerin asıl endişesi, kendi başına kadının eğitim yoluyla bilgi ve bilinç kazanması değil, bu birikimle hak talebinde bulunması ve kendisine biçilen geleneksel rolleri reddetmesiydi.

Eğitim yalnızca bilgi kazanma süreci değildir. Bu onun önemli bir yönü olmakla beraber eğitim, diğer etkileri nedeniyle de değerli bir faaliyettir. Bu nedenle Luke O’Neill, eğitimin, yeryüzündeki insanların hayatlarının ilerlemesi için doğru düzgün yapılması gereken en önemli şey olarak görülebileceğini belirtir (O’Neill, 2020: 359). Mehmet Şimşir ve Ali Çetiner de eğitimin bir toplumun sosyal ve iktisadi açıdan kalkınmasında oynadığı role dikkat çekmiştir (Şimşir & Çetiner, 2021: 40). Bütün bunların yanı sıra sosyal benlik de eğitim yoluyla oluşmaktadır (Akın, 2019: 11).

Nussbaum da eğitimin önemi hakkında çarpıcı tespitlerde bulunur. Ona göre eğitim eksikliği insani yetenekleri olumsuz şekilde etkiler. Eğitim almayan kişinin durumu, en temel uzvunu kaybetmiş ya da kullanamaz hale gelmiş bedensel engelli bir kimsenin durumu gibidir. Ancak onun engeli bedensel değil, zihinseldir (Nussbaum, 2018: 153-154). Nussbaum şöyle der:

Eğitim kendi içinde kıymetli bir formasyondur ve ömür boyu tatminin başlıca kaynağıdır. Başka insani yetilerin gelişip hayata geçirilmesinin ekseninde yer alır; dezavantajlı konum ve eşitsizliklerle baş etmenin en üretken faaliyet alanıdır. Temel eğitim almış insanların iş bulma imkânları, siyasi katılım şansları ve toplum içinde, yerel, ülkesel, hatta küresel düzeyde verimli bir şekilde ilişki kurma

yetenekleri eğitimle zenginleşir. (Nussbaum, 2018: 170-171)

Eğitim, insanı çok yönlü geliştirdiği için ondan yoksun kalmak da kişiyi olumsuz şekilde çok yönlü etkileyecektir. Nussbaum'un ifadesi eğitimsizlik, "bireyin toplumsal, ekonomik, entelektüel ve psikolojik esenliğini olumsuz yönde etkiler," (Nussbaum, 2018: 172). Kadının eğitilmiş oluşu veya eğitimsiz oluşu, onun başkalarının nazarındaki konumunu da etkiler. Öyle ki Yusuf Bayar'ın ortaya koyduğu üzere annenin eğitim düzeyi, çocuklarının üzerindeki otoritesini dahi etkilemektedir (Bayar, 2021: 118).

Holland'ın tespitlerine göre kadınların eğitimi açısından 17. yüzyıl önemli bir dönemeçtir. Modern çağların başlangıcı sayılan bu dönemde orta sınıfın yükselişi başlamış ve kadınların eğitimi için yeni bir motivasyon oluşmuştur. Bireysellik, eşitlik ve kişisel mutluluk hakkı şeklinde yeni düşünce biçimleri ortaya çıkmış, ayrıca kadının, kocasına entelektüel sohbetler edebileceği bir yol arkadaşı olması gerektiği düşünülmeye başlanmıştır. Öte yandan Locke'un empirizmi de insan doğasına dair yeni bir anlayış getirmiştir. Bu kurama göre insanın davranış biçimi doğuştan gelmemekte, çevresel etkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kuramın kadınlar için de radikal bir anlamı vardır. Bu anlam şudur:

Kadın da erkek gibi doğuştan boş bir sayfa idiye, onun "aşağılık bir varlık olduğu" da doğuştan getirdiği ya da önceden saptanmış bir karakter ögesi değil, ancak eğitimin (daha doğrusu eğitimsizliğinin) bir ürünü olabilir. (2016: 154-155)

17. yüzyıldaki bu gelişmelere paralel olarak kadınların da taleplerini daha açık ve daha duyulur şekilde dile getirdikleri görülür. Holland'ın aktardıklarına göre ilk İngiliz feminist yazar olarak gösterilen Mary Astell, "Bütün insanlar hür doğdularsa, o zaman nasıl oluyor da bütün kadınlar esaret yaşıyorlar?" diye sormuştur (Holland, 2016: 157). Ona göre "kadınlar, erkeklerin *tutarsız, belirsiz, bilinmeyen, keyfi* iradelerine tabi olduklarına göre bu, Kölelik Durumu değil de nedir?" (Akt. Mitchel & Oakley, 1998: 32)

Kadın hakları konusunda yazdıklarıyla benzer bir talepte bulunan ve etkisi Mary Astell'den çok daha derin ve kapsamlı olan bir diğer feminist yazar Mary Wollstonecraft'tır. *A Vindication of the Rights of Women* (1792) (Kadın Haklarının Bir Savunusu) adlı kitabında kadınlığın, hem ekonomik hem de duygusal olarak narinlik, edilginlik ve bağımlılık olarak tanımlanmasına karşı çıkmıştır (Mitchel & Oakley, 1998: 37). Ona göre insanı insan yapan şey mantıktır. Mantık, insanı hayvanlardan üstün hale getirir. Bu nedenle kadınlar, aşağı düzeydeki konumlarını yükseltmek için kendilerini eğitim yoluyla geliştirmelidir (Holland, 2016: 198). Wollstonecraft, kadınların düzeyinin yükseltilmesini savunurken bunun sadece kadınların lehine olmayacağını, bundan bütün toplumun faydalanacağını ileri sürerek argümanını güçlendirir. Mitchel ve Oakley'in de belirttiği üzere Wollstonecraft, bahsi geçen eserinde kadınların daha aşağı varlıklar haline sokulmasının kadınlara ve dolayısıyla topluma nasıl zarar verdiğinin çözümlemesini yapar (Mitchel & Oakley, 1998:37).

Bu nokta, bir erkek olarak kadın haklarının savunulmasında büyük katkıları olan John Stuart Mill'in de vurguladığı bir düşünce olmuştur. O da kadınların durumunun kölelere benzediği düşüncesindedir ve kadınların özgürleşmesi için *The Subjection of Women* (1869) (Kadınların Özgürleşmesi) adlı kitabını yazmıştır. Mill, öncelikle kadınlar ve erkekler arasında bulunduğu varsayılan zihinsel farkların doğal olmadığını, bunun eğitim ve sosyal koşulların bir sonucu olduğunu ileri sürer ve şöyle der: "Henüz onların mükemmelliğinde yapıtlar vermediği için kadınlar arasında bir Homeros, Aristoteles, Michelangelo ya da Beethoven çıkması imkânsızdır denemez." (Mill, 2016: 75-76). Aslında Mill, bu ifadesiyle erkeklerle aynı hak ve olanakların verilmediği kadınlardan bazı erkeklerin elde ettiği başarıları beklemenin hakkaniyetsizliğine dikkat çekmektedir.

Mill, kadınların eğitilmesini savunurken kadın ve erkek zihninin tamamen aynı özelliklere sahip

olduğunu söylüyor değildir. Ona göre kadın ve erkek zihni farklı işler. Kadınların zihni, şimdiki zamana ve somut gerçeklere yönelikken erkeklerin zihni, daha spekülative düşündür. Ancak ona göre bu durum kadınlar ya da erkekler için bir kusur ya da eksiklik değildir. Bu zihinsel yapı farklılığı, kadınlar ile erkekler arasında bir ayrılmaya değil, bir işbirliğine temel oluşturmalıdır. “Böylece, kadınların düşünceleri erkeklerinkinin ayaklarını yere bastırmaya yararırken, erkeklerinkiler de kadınların düşüncelerine derinlik ve boyut” katabilecektir (Mill, 2016: 82-83).

Kadın ve erkek zihninin ne ölçüde farklı olduğu tartışmalı bir konu olsa da kadın erkek işbirliğinin birçok probleme çözüm getirebileceği apaçık bir gerçektir. Bunun çarpıcı bir örneğini bize Caroline Criado Perez şu sözlerle anlatır:

Yüzyılı aşkın süredir matematikçilerden kaçan çözümü bulmak Daina Taimina'nın yaklaşık iki saatini aldı. 1997 yılında Letonyalı matematikçi, Cornell Üniversitesi'nde bir geometri çalıştayına katılmıştı...

On dokuzuncu yüzyılda hiperbolik uzay keşfedildi, ama ancak ilkesel olarak. Matematikçiler bir yüzyıldan uzun bir zaman bu alanı başarılı bir biçimde fiziksel açıdan göstermenin yolunu bulmaya çalışsa da, Taimina Cornell'deki çalışmaya katılınca kadar bunu kimse başaramadı. Çünkü matematik profesörü Taimina tığ işi yapmayı da severdi...

Taimina bu geleneksel, evcil, dişil beceriyi matematikteki profesyonel çalışmalarıyla hiç ilişkilendirmemişti. 1997'deki o atölyeye kadar. (2021: 369-370)

Taimina'nın tığ işinden esinlenerek oluşturduğu modeller bugün artık hiperbolik uzayı açıklamak için standart modeller olarak kullanılmaktadır. Perez, bu örnekten yola çıkarak Mill ile benzer bir sonuca varır ve şöyle der: “İnsanlığın yarısını bilgi üretiminin dışında tuttuğumuzda, dönüştürücü olma potansiyelini taşıyan anlayışları kaybediyoruz.” (2021: 371)

Buradan anlaşılmalıdır ki Taimina'yı başarıya ulaştıran husus, hem matematik profesörü olması için kendisine gerekli hak ve imkânların tanınmış olması hem de onun geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilen bir uğraşla ilgilenmiş olmasıdır. Taimina matematik eğitimi almasaydı bu problemi çözemezdi. Ancak benzer şekilde tığ işi ile uğraşmamış olsaydı da bu problemi çözemezdi. Bu durum bize kadınların bilim, sanat, siyaset gibi alanlara özgün katkılarda bulunabilmeleri için erkeklerden farklı bir bakış, beceri ya da birikime sahip olmaları gerektiğini göstermektedir. Geleneksel olarak kadını sayılan konu ve uğraşlardan uzak kalan bir kadının, erkeklerden farklı bir söz söylemesi ya da herhangi bir alana katkı sağlaması pek olası görünmemektedir. Bu durumu Mary Beard da fark etmiş ve şu yorumda bulunmuştur:

“Başarmış” olan kadınlardan bazılarını baktığımızda, başarılarının arkasındaki taktiklerin ve stratejilerin sadece erkek dilini taklit etmeye indirgenemeyeceğini görebiliriz.

Bu kadınların çoğunun paylaştığı bir şey de genelde kadınları güçsüzleştiren sembollerini kendi yararlarına çevirme yeteneğidir. (Beard, 2018: 81)

Mill de Mary Astell ve Perez gibi kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliğe dayanan sistemin, hiçbir zaman insanlığın faydasına ya da toplumun iyi işleyişine yol açmadığını belirtir (Mill, 2016: 12). Kadınlara çeşitli hakların verilerek özgürleştirilmeleri gerektiğini savunan Mill, kadınların sera bitkisi gibi aşırı korunaklı bir şekilde yetiştirilmelerini de eleştirir. Böyle bir yetiştirme, kadınların iç ve dış etkilere karşı fazla hassas olması ve bunlardan fazlaca etkilenmesi ile, ayrıca fiziksel veya zihinsel olarak düzenli enerji gerektiren işleri yapabilecek güçte olmaması ile sonuçlanacaktır (Mill, 2016: 85). Dış etkenlerden aşırı derecede yalıtılmış bir ortamda hayatın kimi zorluklarından tamamen uzak tutulmuş bir şekilde yetiştirilmek kadın ya da erkek hiç kimse için uygun bir yetiştirme biçimi değildir. Böyle bir yetiştirme insanın ruhen, zihnen ve bedenen kırılğan ve zayıf kalması ile neticelenecek; kişi

sahip olduğu potansiyelleri hiçbir şekilde açığa çıkaramayacaktır.

Görüldüğü üzere kadınlar hak talep ederken bunu yalnızca kendileri için istememiş, bu hakların tanınmasının toplumun geneli için de yararlı olacağını söylemişlerdir. Bunun yanı sıra kadınlar, sadece hak talep etmekle yetinmemiştir. Carol Gilligan'ın da söylediği gibi hak talep ederken aynı zamanda kendi sorumluluklarını almayı da istemiş ve akıllarını kullanarak toplumsal sorunlarda sorumluluk almaya da çalışmışlardır. Bu çerçevede 19. yüzyılın ikinci yarısında alkol karşıtlığı ve kamu sağlığı hareketlerine önyak olmuşlardır (2017: 218).

Anlaşıldığı kadarıyla kadınların özgürleşmesinde dinî, sosyal, ekonomik, felsefî birçok neden vardır. Bunlardan biri de teknolojik gelişmelerdir. Joseph Campbell, bunu “erkekler tarafından elektrikli süpürge icat edilmesinin bir sonucu olarak, kadınların eve geleneksel bağımlıklarından bir ölçüde kurtulmaları” örneğini vererek dile getirir. Onun tabiriyle artık kadınlar, ”başarı ve kendini gerçekleştirme alanlarının vahşi ortamına” dâhil olmaktadır (2020: 15-16). Burada bir uyarı saklıdır. Şöyle ki kadınlar, erkekler gibi insan sayılmak ve onlara verilen haklardan faydalanmak için verdikleri mücadeleler sonucu elde ettikleri hak ve olanakları erkek gibi olmak için değil, insani potansiyellerini ortaya çıkarmak için kullanılmalıdır. Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması kadınların erkeklerle aynı olması anlamına gelmemektedir.

Kadınlar, önlerindeki bariyerler kaldırıldığında elde ettikleri başarılar ile erkekler gibi akıllı birer insan olduklarını ispat etmişlerdir. Ancak hak mücadelesi süreci tam anlamıyla tamamlanmış değildir. Perez'in bu konuda verdiği örneklerden biri şudur:

Dünyanın birçok yerinde yapılan çok sayıda çalışmada, kadın öğrenci ve akademisyenlerin, benzer erkek adaylara kıyasla fon alma, profesörlerle toplantı yapma, danışmanlık önerme, hatta işe alma olasılıklarının önemli ölçüde daha düşük olduğu görülmüştür (2021: 125).

Haklar, dünyanın birçok yerinde hukuki olarak verilmiştir ancak bunların hayata tam olarak geçtiği söylenemez. Bunların hayata yansımaları için belki daha fazla farkındalığa ve mücadeleye gerek olduğu söylenebilir. Ancak kadınların mücadelesi hak talebi ile sınırlı kalmamalı; onlar, erkek gibi olmamak, kendini insani hak ve özgürlükler içinde bir kadın olarak gerçekleştirmek için de mücadele etmelidir.

Öte yandan hak mücadelesinde bulunan kadınların, liyakat sahibi olmadan sadece kadın oldukları için eğitim ve istihdam alanlarında birtakım haklar isteme anlamında pozitif ayrımcılık talep etmesi de doğru görünmemektedir. Pozitif ayrımcılığın adaleti sağlayıp sağlamadığı ya da bizzat kendisinin bir adaletsizlik olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Bu tartışmalarda yer alan isimlerden biri olan Thomas Sowell, genel olarak her türlü pozitif ayrımcılık uygulamalarının sonuçlarını değerlendirir ve bu tür uygulamaların bir bütün olarak hem ekonomik kayıplara hem de gruplar arasında kızgınlıklara yol açarak sosyal kayıplara neden olduğunu ortaya koyar (Sowell, 2022: 30). Genel olarak pozitif ayrımcılık, geçmişin mağduriyetlerini telafi etme adına yeni mağduriyetler yaratan bir uygulamadır. Bu nedenle kadınlar pozitif ayrımcılık değil, selefleri olan ilk feminist yazarlar gibi fırsat eşitliği taraftarı olmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmada görülmüştür ki yüzyıllar boyunca insan dendiğinde, bu sözcükten erkek anlaşılmiş ve insanı insan yapan temel unsur olan akıl erkekle özdeşleştirilmiştir. Bu anlayışı temellendirmek için Antik Grek toplumunda erkek yazarlar tarafından mitler oluşturulmuş ve bu mitlerin en ünlülerinden birinde, Pandora adlı mitte, kadının yaratılışının ve aklının erkekten ne kadar farklı olduğu ortaya konmuştur. Bu mite göre kadın aklının en önemli yönü kurnazlığı iken, kadınların en önemli karakter özelliğinin de düzenbazlık ve hilekârlık olduğu söylenmiştir.

Antik Grek felsefesinin en büyük filozofları olan Platon ve Aristoteles, kadın doğasının erkekten farklı, aklının ise erkeğin aklından daha yetersiz ve güçsüz olduğu şeklinde bir düşünceyi benimsemiş ve kadının erkekten daha aşağı bir varlık olduğunu ileri sürmüştür. Bu konuda özellikle öne çıkan isim Aristoteles olmuş, kadının aklen daha zayıf bir varlık olduğunu gösterebilmek için kadın bedeninin mizacını değerlendirmiş; erkeğe kıyasla daha soğuk, daha az ısıya sahip kadın bedeninden yola çıkarak kadın aklının daha güçsüz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kadın aklı ona göre öyle zayıftır ki ona eğitim bile verilmemelidir.

Hristiyanlığın kabulü ile Antik Yunan'dan miras alınan olumsuz kadın anlayışına ilk günah söylencesi ile beraber Havva'nın sorumluluğu fikri de eklenmiş; bu da kadınların aleyhine olan tabloyu daha da karartmıştır. Aristoteles başta olmak üzere Antik Grek düşünürlerden fazlasıyla etkilenen Augustinus ve Aquinas gibi Hristiyan düşünürlerin de kadın doğası ve aklına ilişkin gelenekselleşmiş anlayışı perçinlemekten geri durmadığı görülmüştür. Geleneksel suçlamalara günahkârlığın da eklendiği kadınlar için Hristiyan Orta Çağ'ı oldukça zor bir dönem olmuş; bu dönemde on binlerce kadın öldürülmüştür. Kuşkusuz kadınlar için yaşam hakkının dahi olmadığı bir dönemde onlara eğitim verilmesi düşünülemezdi. Konuyla ilgili açıklamalara bakıldığında yalnızca kadın aklının yetersiz olduğunun düşünülmediği, ayrıca kadının kurnaz olduğunun da varsayıldığı görülmektedir ki bu varsayım da kadınların eğitim hakkı için baltalayıcı olmuştur. Kadının kurnaz olduğu kabulü, onun eğitimle daha kurnaz hale geleceği endişesini doğurmuş; bu da ataerkil düzenin savunucuları için bir tehdit sayılmış ve bu yüzden kadınların eğitim talebine karşı çıkmıştır.

16. yüzyılda Reform Hareketi ile kadınların eğitim durumlarıyla ilgili bir iyileşme dönemi başlamış; bu dinî gelişme sonrasında yaşanan ekonomik, siyasi, felsefi alanda ortaya çıkan değişimlerle birlikte artık yavaş yavaş kadınların eğitim talepleri dile getirilir olmuştur. Ancak bu yöndeki taleplerin kabulü için henüz erkendir. Kralların ve Aydınlanma döneminin en büyük filozoflarının kadın eğitime karşı çıkması kamuoyunun bu dönemlerde bu yönde bir değişime hazır olmadığını göstermiştir. Yine de bu direnç tarihin akışını değiştirememiş; kadınlar 19. yüzyıldan itibaren üniversitelerde eğitim alma hakkını elde etmeye başlamışlardır.

Kadın ve erkek tüm insanları diğer varlıklardan ayırt eden en temel yön akıldır ve aklın inkârı beraberinde insanlığın reddini getirmektedir. Yüzlerce yıl boyunca kadına olan bu olmuştur. Akli eksik veya güçsüz sayılan kadın, köle ve çocuklarla bir tutulmuş, erkeklere verilen haklardan mahrum bırakılmıştır. Bu haklar arasında en önemli olanlardan biri de eğitim hakkıdır ki eğitim, kişinin zihnine ve kabiliyetlerinin gelişimine sağladığı katkının dışında ekonomik ve siyasi alanlarda açtığı kapılar bakımında da değerli bir faaliyettir. Kadınların erkekler gibi insan olarak kabul edilmesi, onların aklının tanınması ile mümkün olmuş ve ayrıca kadınların eğitim alması onlara bilim, sanat, siyaset, iş dünyası gibi alanlarda faaliyet gösterme fırsatı getirmiştir.

Tüm bu kazanımlar, hem tarihsel ve toplumsal bazı değişimlerle hem de kadın hakları için verilen mücadelelerle mümkün olmuştur. Elde edilen kazanımlara rağmen dünyanın birçok yerinde kadınların durumu hâlâ onurlu bir insan hayatı için gerekli olan koşulları sağlamaktan uzaktır. Kadınlar bu koşulların değişimi için mücadele etmektedir ancak bu mücadeleyi verirken erkeklerin taklitçisi olarak kalma, erkleşme, birer kadın olarak insani yetilerini ortaya çıkaramama tehlikesine karşı uyanık olmalıdır. Unutmamalıdır ki kadınlar entelektüel, düşünsel, akademik, siyasal veya bilimsel en büyük başarılarını ve katkılarını geleneksel olarak kadınsı sayılan uğraş ve niteliklerinden esinlenerek ortaya koymuşlardır. Kadınların eşit hak talepleri onlarla eşit olma zorunluluğu demek değildir. Kadınların, annelik gibi geleneksel rollerini; tığ, örgü, çiçek yetiştirme, yemek yapma gibi beceri ve uğraşları bütünüyle terk etmeden, elde ettikleri yeni kazanımları kullanmaları onlara erkeklerin söylem ve eylemlerini tekrarlamamanın veya taklit etmenin ötesine geçip hayatın çeşitli alanlarında özgün katkılarda bulunma imkânı sağlayabilecektir.

Etik Beyan

Bu çalışmada etik beyana gerek yoktur.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışmada etik kurul onayı gerekmemektedir.

Yazar Katkıları

Bu çalışma tek yazarlıdır.

Finans

Finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: 4 Kaliteli Eğitim

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: 5 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: 10 Eşitsizliklerin Azaltılması

KAYNAKLAR

- Akın, M. H. (2019). Sosyal etkileşim ve sosyal benlik kaynağı olarak aile, Necmettin Erbakan Üniversitesi Medeniyet ve Toplum Dergisi. 3(1): 1-13.
- Angier, N. (2018). Kadın: Sonsuz coğrafya. (T. Togo, Çev.). Kolektif Kitap.
- Arendt, H. (2014). Formasyon, sürgün, totalitarizm: Anlama denemeleri 1930-1954. (İ. Yıldız, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Aristoteles. (2017). Nikomakhos'a etik (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Aristoteles. (2009). Nikomakhos'a etik. (S. Babür, Çev.). BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2013). Politika. (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Bayar, Y. (2021). Arkadaşlık alanında anne otoritesinin meşruluğu. Necmettin Erbakan Üniversitesi Medeniyet ve Toplum Dergisi. 5(2): 106-125.
- Beard, M. (2018). Kadın ve iktidar: Bir manifesto. (İ. Sağlamer, Çev.). Pegasus Yayınları.
- Campbell, J. & Moyers, B. (2023). Mitolojinin gücü. (Z. Yaman, Çev.). MediaCat Yayıncılık.
- Campbell, J. (2020). Tanrıçalar ve Tanrıça'nın dönüşümleri. (N. Küçük, Çev.). İthaki Yayınları.
- Chanter, T. (2019). Toplumsal cinsiyet. (M. Erguvan, Çev.). Fol Kitap.
- Celaleddin, H. (2022). Bir Otto Weininger kritiği: Evrensel deha ya da kadın ve Yahudi. Fihrist Kitap.
- Çabuklu, Y. (2007). Toplumsal kurgular ve cinsiyetçilik. Everest Yayınlar.
- Çakı, C. & Gülada, M. O. (2018). Nazizm ideolojisinde Alman kadınları: "Ns-Frauen-Warte" propaganda dergisi üzerine inceleme. Necmettin Erbakan Üniversitesi Medeniyet ve Toplum Dergisi, 2(2):89-105.
- Diamond, N. (2016). Kırsal Çin'de kolektivizasyon, akrabalık ve kadınların statüsü. (B. Abiral, Çev.). (R. R. Reiter, Ed.). Kadın antropolojisi içinde (ss. 413-438). Dipnot Yayınları.
- Erhat, A. (2023). Mitoloji sözlüğü. Remzi Kitabevi.
- Erkızan, H. N. B. (2013). Aristoteles yazıları/varlık, bilgi ve yaşam üzerine. Sentez Yayıncılık.
- Ferry, L. (2022). Gençler için Yunan mitolojisi. (M. Erşen, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gerureze, E. (2020). Antik mitoloji. (H. Birsal, Çev.). Janus Publish House.
- Gilligan, C. (2017). Kadının farklı sesi, (D. Dinçer, F. Arısan, M. Elma, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Gross, R. (2006). Sokrates yöntemi. (İ. Şener, Çev.). Pegasus Yayınları.
- Holland, J. (2016). Mizojini: Kadından nefretin evrensel tarihi. (E. Okyay, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Kant, I. (2010). Güzellik ve yücelik duyguları üzerine gözlemler. (A. F. Yıldırım). Hil Yayın.
- Kaye, M. S. (2023). Ortaçağ felsefesi. (E. Kurtoğlu, Çev.). Babil Kitap.
- Lloyd, G. (2015). Erkek akıl: Batı felsefesinde "erkek" ve "kadın". (M. Özcan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Manne, K. (2021). Otur kızım: Kadın düşmanlığının mantığı. (Z. Direk & A. M. Binicioğulları, Çev.). Alfa Basım Yayım.
- Mill, J. S. (2016). Kadınların özgürleşmesi. (D. B. Aksel, Çev.). Pinhan Yayıncılık.

- Mitchel, J. & Oakley, A. (1998). Kadın ve eşitlik. (F. Berktay, Çev.). Pencere Yayınları.
- Nussbaum, M. C. (2018). Yapabilirlikler yaratmak: İnsani gelişmişlik yaklaşımı. (S. Somuncuoğlu, Çev.). İletişim Yayınları.
- O'Neill, L. (2020). Humanoloji. (C. Özdağ, Çev.). Raskolnikov Kitap.
- Perez, C. C. (2021). Görünmez kadınlar: Erkekler için tasarlanmış bir dünyada veri yanlılığı ile yaşamak. (M. Şengel, Çev.). Epsilon Yayınevi.
- Platon. (2011). Meneksenos. (F. Akderin). Say Yayınları.
- Platon. (2001), Timaios. (E. Günay & L. Ay, Çev.). Cumhuriyet Kitap.
- Ross, D. (2011). Aristoteles. (A. Arslan, Çev.). Kabalcı Yayıncılık.
- Rousseau, J. (2017). Émile. (Y. Avunç, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sagaert, C. (2017). Kadın çirkinliğinin tarihi. (S. Kenç, Çev.). Maya Kitap.
- Sowell, T. (2022). Pozitif ayrımcılık. (N. Görceğiz, Çev.). Fihrist Kitap.
- Şimşir M. & Çetiner, A. (2021). Sosyal bilimlerde ideal vatandaşlık eğitimi üzerine kavramsal bir değerlendirme. Necmettin Erbakan Üniversitesi Medeniyet ve Toplum Dergisi. 5(1): 35-47.
- Vernant, J. (2011). İlk kadın: Pandora. (D. Çetinkasap, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Williamson, J. & McMenemy, G. (2023). Dünya mitolojisinde kadınlar: Tanrıçalar, kahramanlar ve canavarlar. (E. Duru, Çev.). Say Yayınları.
- Zoi, A. (2023). Diotima. (M. Ü. Salman, Çev.). (R. Buxton & L. Whiting, Ed.). Felsefenin kraliçeleri: Felsefe tarihinde kadın filozoflar nerede içinde (ss. 17-22). Epsilon Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Throughout history, when it comes to man, this word has been understood as male, and the basic element that makes a person human, the mind, has been identified with men. In order to establish this understanding, myths were created by male writers in ancient Greek society, and in the myth called Pandora, it was revealed how different the creation and mind of women were from men. According to this myth, while the most important aspect of women's minds was their cunning, it was said that the most important character traits of women were deceit and fraud. Another creation myth, the Eva myth, is as important as the Pandora myth in terms of Western civilization. Although there are some differences between these two myths, there are also similarities, and the most striking of these similarities is that in both myths, after the creation of woman, the man's life in heaven or his heavenly life ends and troubles and difficulties begin.

A negative understanding of women and the female mind was established in ancient Greek philosophy. A hostile tendency towards women is observed in philosophers such as Aristotle and Plato. The greatest philosophers of ancient Greek philosophy, Plato and Aristotle, adopted the idea that women's nature was different from men's and that their minds were more inadequate and weaker than men's minds. Aristotle, who stood out with his negative attitude towards women, argued that women's minds were weaker than men's minds and that the right to education should be limited to boys only. With the acceptance of Christianity, the myth of original sin and the idea of Eve's responsibility were added to the negative understanding of women inherited from Ancient Greece; this situation further darkened the picture against women. It is seen that Christian thinkers such as Augustine and Aquinas, who were greatly influenced by ancient Greek thinkers, especially Aristotle, did not refrain from reinforcing the traditional understanding of women's nature and mind. The Christian Middle Ages were a very difficult period for women, with sinfulness added to the traditional accusations; tens of thousands of women were accused of witchcraft and killed during this period.

Owing to the Reformation Movement in the 16th century, a period of improvement began regarding women's educational status; With the changes that emerged in the economic, political and philosophical fields following this religious development, women's demands for education have gradually begun to be voiced. However, it is still too early to accept these demands. The fact that kings and the greatest philosophers of the Enlightenment period opposed women's education showed that the public was not ready for such a change in these periods. Nevertheless, this resistance could not change the course of history; women began to gain the right to receive education at universities starting in the 19th century.

The most fundamental aspect that distinguishes humans from other beings, whether male or female, is reason, and the denial of reason brings with it the denial of humanity. This is what has happened to women for hundreds of years. Women, whose reason was considered insufficient or weak, were considered equal to slaves and children and were deprived of the rights given to men. One of the most important of these rights is the right to education, and education, in addition to the contribution it provides to the development of a person's mind and abilities, is also a valuable activity in terms of the doors it opens in the economic and political fields. The acceptance of women as humans like men was made possible by the recognition of their intellect, and women's education provided them with the opportunity to operate in areas such as science, art, politics, and the business world. Two names whose contributions to women's acquisition of these rights cannot be denied are particularly important: Mary Wollstonecraft and John Stuart Mill. These two names argued in the struggle for women's rights that women were also intelligent beings and therefore they should be given the right to education. On the other hand, John Locke, who lived before these two names, also made important contributions to women's acquisition of various rights. His perspective on human nature and his rejection of the doctrine of original sin played a liberating role for both men and women. This study examines widespread views on women's nature and intellect through important figures in Western mythology as well as the history of philosophy. It also aims to reveal the changing perspective on this issue and its consequences in general.